

Н.С. Красножон, к.е.н.

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МОЛОДІ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ НА РИНКУ ПРАЦІ

Становлення ринкової економіки в Україні висуває перед вітчизняною економічною наукою і практикою завдання принципово нового характеру, серед яких, зокрема, упровадження інноваційної моделі розвитку суспільства. Реалії життя, однак, свідчать, що шляхи розбудови економіки здебільшого є неадекватними обраній моделі, що проявляється в неефективності механізмів державного регулювання ринку праці, несформованості інституцій такого ринку, відхилення його трансформацій від інноваційного вектору розвитку. Унаслідок відсутності дієвих регуляторних механізмів у функціонуванні ринку праці найцінніший ресурс країни – трудовий потенціал населення сьогодні не використовується ефективно та раціонально, не спрямовується повною мірою на досягнення цілей інноваційного розвитку та економічного зростання. Відсутність прогресивних структурних зрушень в економіці і, відповідно, у сфері зайнятості, гальмування інноваційних перетворень, перешкоджає стійкому формуванню інноваційних сегментів ринку праці, зокрема молодіжного, оскільки саме він сприяє підвищенню конкурентоспроможності робочої сили, забезпечуючи прогресивний розвиток економіки.

© Н.С. Красножон, 2013

Виходячи з окресленого, обрану тему дослідження як з теоретичної, так і з практичної точки зору слід вважати актуальною.

Багатогранність і складність проблеми трудового потенціалу, зокрема формування і використання його молодіжного сегмента, знайшли відображення у наукових працях українських дослідників Д. Богині, О. Грішної, Т. Заяць, А. Колота, О. Левченка, Е. Лібанової, Л. Лісогор, У. Садової, Л. Семів, М. Семикіної, В. Онікієнка, І. Петрової, Л. Ткаченко та ін.

Водночас гострота сучасних проблем формування та реалізація молодіжного потенціалу на ринку праці згідно з цілями інноваційного розвитку потребує системних наукових пошуків шляхів її розв'язання, що і визначило *мету* дослідження.

Соціально-економічний потенціал країни наразі й на майбутнє безпосередньо залежить від трудової активності молоді, для якої участь в економічній діяльності є, у свою чергу, значущим фактором соціокультурного та професійного становлення. Ринкова економіка, з одного боку, значно розширила межі прикладання сил та здібностей молоді у сфері праці, а з іншого – зумовила ослаблення державної підтримки молоді у соціально-трудої сфері, похитнула старі інституціональні основи трудової соціалізації молоді за несформованості нових [6, с. 161].

Розвиваючи наукові погляди І. Петрової, М. Семикіної, В. Онікієнка та інших дослідників, пропонуємо розуміти *інноваційний потенціал молоді* як важливу складову трудового потенціалу молоді, яка охоплює комплекс характеристик – сучасні знання, розвинені інтелектуальні здібності, здатність до опанування новими знаннями, генерації та реалізації нових ідей, постійного саморозвитку, готовність брати участь в інноваційних процесах, швидка адаптація до змін.

Під *реалізацію інноваційного потенціалу молоді на ринку праці* розуміємо такі можливості працевлаштування, які дають змогу молоді не тільки застосовувати отримані знання та наявні здібності, а і проявляти ініціативу, творчість, професійно збагачуватись, забезпечуючи активізацію інноваційної діяльності

підприємств та організацій, підвищення конкурентоспроможності товарів, послуг продукції.

Іншими словами, реалізація інноваційного потенціалу молоді потребує наявності та створення робочих місць, які забезпечують трудову діяльність інноваційного змісту. У літературі така трудова діяльність дістала назву «інноваційна праця» [5, с. 5]. М. Семикіна її визначає як трудову діяльність, яка за своїм змістом поряд із репродуктивною компонентою містить творчу компоненту, спрямовується на створення на основі НТП нових продуктів, послуг та інших споживчих вартостей, їх упровадження, використання, комерціалізацію у різних сферах з метою одержання певного корисного ефекту (економічного, соціального, науково-технічного, екологічного тощо) та задоволення суспільних потреб [3, с. 6].

Безумовно, молодь це особлива група трудових ресурсів, що характеризується високою соціальною і трудовою мобільністю, здатністю до постійної зміни трудових функцій, їй притаманна здатність гнучко реагувати та пристосовуватися до інноваційно-технічних змін у ринковому середовищі.

Доречно додати, що для молодих людей в Україні традиційно характерні доволі високі трудові орієнтації. За трансформаційний період у країні мало місце значне урізноманітнення сфер та форм зайнятості молоді, що посилювало для неї значущість професійної підготовки, стало стимулом для підвищення особистої конкурентоспроможності на ринку праці [6, с. 161-162].

Динаміка чисельності економічно активної молоді у віці 15-34 років (за методологією МОП) у 2012 р. становила 8 387,2 тис. осіб, а її питома вага у загальній чисельності економічно активного населення – 38,1%. Рівень економічної активності молоді у віці 15-34 роки був дещо нижчим від загального показника по Україні (63,6 проти 64,6%). При цьому найвищий 7рівень економічної активності спостерігався у віковій групі 30-34 роки – 83,3%, а найнижчий рівень – у молодшій віковій групі 15-24 роки (40,7%). Рівень економічної активності старших вікових груп 30-34 роки і 25-29 років (83,3 і 81,5% відпо-

відно), який є вище середнього, пояснюється тим, що молодь даних вікових груп здобула певний освітньо-кваліфікаційний, професійний рівні та активно долучається до трудової діяльності [2, с. 56].

Незважаючи на підвищення рівня зайнятості осіб із наймолодшої вікової групи (15–24 років), цей показник залишається на відносно низькому рівні. У 2000-2010 рр. рівень зайнятості зріс на 3,1%, тоді як рівень безробіття зменшився на 6,8% (див. таблицю).

Таблиця

Динаміка рівня зайнятості безробіття та молоді на зареєстрованому ринку праці за 2000-2010 рр., %

Молодь за віковими групами	Рівень зайнятості							Рівень безробіття						
	Рік													
	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010
15-24	30,4	34,2	35,1	36,6	37,3	34,5	33,5	24,2	14,9	14,1	12,5	13,3	17,8	17,4
25-29	72,7	75,2	75,4	76,5	76,4	72,2	72,0	14,2	7,6	7,3	6,9	7,0	10,4	9,9
30-34	76,9	77,2	78,5	79,1	80,3	76,5	76,8	12,2	6,8	6,8	6,3	5,4	8,5	7,9

Складено за джерелами [7; 1, с. 119, 13].

Досить часто роботодавці відмовляються від найму молоді, пояснюючи це відсутністю трудового досвіду та професійних навичок, як результат маємо незахищеність цього сегмента від безробіття.

Низький рівень трудової активності молоді можна частково пояснити небажанням частини молодих людей продовжувати навчання після закінчення загальноосвітньої школи через високу вартість навчання та проблеми працевлаштування. Чимало випускників шкіл налаштовані замість навчання у професійно-технічних навчальних закладах обирати отримання вищої освіти (часто з декількох спеціальностей), що призводить до продовження періоду навчання, і як наслідок, – до збільшення періоду трудової неактивності. У свою чергу, нерозвинутість ринку робочих місць із гнучким режимом роботи у малих містах та на депресивних територіях обмежує можливості навіть

тимчасової зайнятості, що справляє негативний вплив на економічну активність студентів.

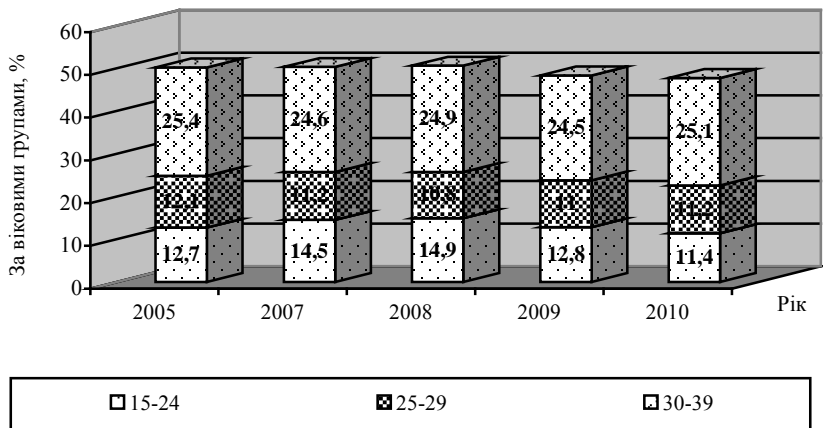
Серед перелічених причин низького рівня трудової активності молоді найбільш ваговою вважаємо несприятливі умови для пошуку прийнятної роботи на ринку праці: можливості працевлаштування молоді обмежені, особливо для осіб без спеціальної освіти та професійної підготовки або без досвіду роботи, заробітна плата, як правило, є нижчою, ніж для інших вікових категорій працюючих, а умови праці – гірші, ніж для більш досвідчених осіб. Через це та неефективну державну політику сприяння зайнятості молоді особи з наймолодшої вікової групи часто віддають перевагу відкладанню термінів входження у ринок праці, продовжуючи навчання, народжуючи дитину та перебуваючи у відпустках з догляду за нею, або офіційно не роблячи нічого (фактично, перебуваючи на утриманні батьків, чоловіка (дружини) або ж займаючись діяльністю, що навіть може з кримінальною).

Необхідно зауважити, що до джерел підтримки молоді в цьому аспекті належать не тільки традиційні джерела доходів членів домогосподарства, такі як заробітна плата, прибуток від підприємницької діяльності, пенсії та соціальна допомога, а й матеріальна допомога родичів, які працюють за кордоном. Викликає занепокоєння негативна тенденція, що набула розповсюдження в Україні останніми роками, коли цілі домогосподарства перебувають на утриманні заробітчанин за кордоном. Регулярні грошові перекази з-за кордону призводять до скорочення мотивації молоді до навчання та працевлаштування і часто витрачаються на непродуктивне споживання, зокрема розваги та відпочинок.

Розглядаючи специфіку «молодіжного сегмента» національного та регіонального ринків праці, слід відмітити, що він характеризується стійким зростанням пропозиції робочої сили. Це відбувається за рахунок щорічного поповнення ринку праці випускниками навчальних закладів різних рівнів. Проблеми збалансування попиту та пропозиції на даному сегменті пояснюємо трьома обставинами: по-перше, конкуренцією, за якою інші

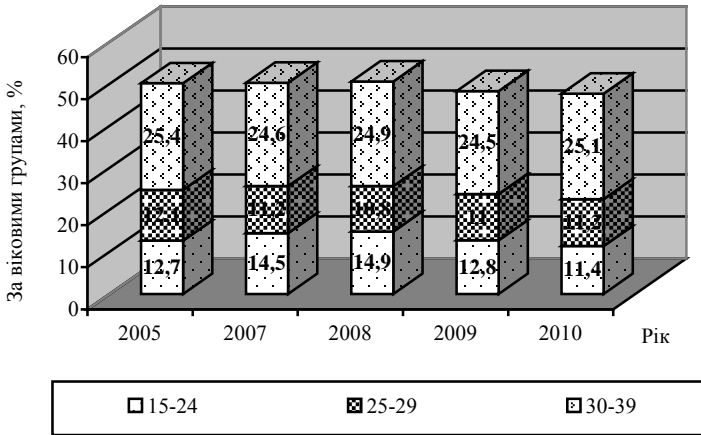
вікові групи за рахунок своєї професійності та досвіду менше ризикують втратити роботу та мають більше переваг при працевлаштуванні; по-друге, відсутністю попиту на ту чи іншу професію, що змушує молодь перекваліфікуватися та працювати не за спеціальністю; по-третє, постійною зміною життєвих пріоритетів, викликаних невиправданістю очікувань від змісту, умов трудової діяльності, отримуваного доходу.

Аналізуючи рівень зайнятості та безробіття населення регіону за віковими групами (рис. 1-2), слід зазначити, що молодіжний потенціал користується попитом та є затребуваним на регіональному ринку праці. Проте найбільший рівень зайнятості спостерігався у підсегменті з віком суб'єктів 30-39 років: у середньому цей показник становив 24,9% за досліджуваний період.

Розроблено за джерелами: [8, с. 325; 9, с. 325; 10, с. 329; 11, с. 338; 12, с. 339].

Рис. 1. Динаміка показника зайнятості населення Кіровоградської області для сегмента вікових груп (2005-2010 рр.)

Розроблено за джерелами [8, с. 325; 9, с. 325; 10, с. 329; 11, с. 338; 12, с. 339].

Рис. 2. Динаміка показника безробіття населення Кіровоградської області для сегмента вікових груп (2005-2010 рр.)

Також спостерігається падіння рівня зайнятості в молодіжному сегменті від 15 до 24 років, зокрема у 2010 р. зменшився показник на 1,3% порівняно з 2005 р. та у віковій категорії від 25-29 років зменшився на 0,9% за досліджуваний період. Низький рівень зайнятості молодших вікових груп можна пояснити тим, що молоді люди навчаються та не мають досить високих конкурентних переваг на зареєстрованому ринку праці.

Аналіз динаміки показників безробіття населення Кіровоградського регіону (рис. 2) показав тривожні тенденції щодо суттєвого зростання кількості безробітного населення у віці 25-29 років. Так, за період 2005-2010 рр. цей показник збільшився з 5,2 до 16,8%. У вікових групах від 15-24 та 30-39 років також мала місце тенденція збільшення безробіття. За досліджуваний період безробітне населення зросло на 1,1 та 6,7% цих вікових категорій. До головних причин зростання безробіття належать такі:

у віці 15-24 роки – це переважно навчання, оскільки в Україні є обов’язковою повна загальна середня освіта, крім того, чисельність бажаючих отримати вищу освіту має тенденції до зростання;

у віці 24-29 років – це переважно період, упродовж якого молодь не змогла працевлаштуватися після закінчення навчальних закладів.

Крім того, слід зазначити, що в конкурентній боротьбі за робочі місця молодь має гірші шанси на працевлаштування. Велика частка молоді, яка не витримала конкурентної боротьби з представниками старших вікових поколінь, виштовхується на нерегульований ринок праці. Серед молоді досить поширеною є тіньова зайнятість, що не сприяє нормальному розвитку робочої сили молоді. Досить часто роботодавці відмовляються офіційно працевлаштовувати молодь, цьому що в більшості випадків сприяє недостатній державний контроль, зокрема інертний соціальний діалог між роботодавцями, профспілками і місцевими органами влади.

Аналізуючи причини безробіття представників підсегмента у віковій категорії 25-39 років, зазначимо, що головними з них є звільнення за власним бажанням, адже його суб’єкти більш впевнені в собі, можливість знайти іншу роботу, яка буде краще відповідати власним потребам. Особи означеного віку займають найбільш міцні позиції на ринку праці, оскільки здобули достатній досвід та мають суттєві переваги в сенсі професійного зростання.

Упереджуючи висновки із результатів повного аналізу, висловлюємо думку про те, що інноваційний тип зайнятості молоді тісно пов’язаний з оптимізацією та раціоналізацією молодіжної зайнятості, з напрацюванням мобільності даної групи населення на ринку праці шляхом підвищення якості освіти, здійснення профорієнтації та перепідготовки.

Структурні зміни в ринковому середовищі призвели до впливу молоді зі сфери матеріального виробництва в невиробничу, з державного сектору економіки – до недержавного. Негативними наслідками дисбалансу, невідповідності пропозиції

та попиту на робочу силу стало зменшення чисельності працюючої молоді на підприємствах промисловості, будівництва, транспорту, і в той же час збільшення неформально зайнятих молодих людей, особливо в малому бізнесі.

Пріоритетними сферами прикладання праці для молоді протягом останніх п'яти років є промисловість (26,2% облікової чисельності найманих працівників віком 15–34 роки); торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку (15,1%); освіта (12,0%); охорона здоров'я та надання соціальної допомоги (9,8%); діяльність транспорту та зв'язку (8,3%). Водночас найменш привабливими для молоді й досі лишаються: рибальство, рибництво (0,04%); лісове господарство та пов'язані з ним послуги (0,6%); діяльність готелів та ресторанів (1,4%); будівництво (2,5%); надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту (2,8%); сільське господарство, мисливство та пов'язані з ними послуги (3,6%) [4]. Натомість, від роботодавців надходять замовлення, які наразі користуються попитом на ринку праці, на професії висококваліфікованих слюсарів-ремонтників, трактористів, токарів, кухарів, електрозварників, водіїв, продавців та інших представників робочих професій.

Традиційно затребуваними на ринку праці України залишаються фахівці з інформаційних технологій та інженерно-технічних спеціальностей. Однак проблемою є ще й те, що іноді випускники відмовляються від роботи через низьку зарплату, що стосується різних сфер зайнятості. Однак питання завищеної заробітної плати радше має принциповий характер, вирізняється завищеною самооцінкою та амбітністю молоді, які подеколи не мають досвіду роботи, вищої освіти, професійного рівня тощо.

Слід звернути увагу на те, що серед областей з найбільшою часткою безробітної молоді, залишаються західні області України, так звані праценадлишкові регіони, а саме: Івано-Франківська (79,3%), Рівненська (68,4%), Житомирська (61,9%), Тернопільська (61,2%) області, а також Кіровоградська (70,2%) область. Така тенденція пояснюється нерозвиненістю в зазна-

чених вище регіонах галузевої структури та занепадом соціальної інфраструктури [4].

Проведений аналіз стану молодіжного сегмента національного та регіонального ринків праці засвідчив про наявність негативних тенденцій, що перешкоджають формуванню та реалізації інноваційного потенціалу молоді, зокрема:

зменшується абсолютна чисельність і частина молоді у структурі населення у зв'язку з негативними демографічними процесами;

низький рівень поінформованості молоді з питань участі в усіх сферах суспільного життя, процесі формування і реалізації державної молодіжної політики;

відсутність рівності можливостей та стартових умов для всієї молоді, відбувається деградація структури зайнятості, руйнування трудової мотивації молодих працівників. Молоді люди інтегруються переважно у сферу обміну і перерозподілу товарів і послуг, віддають перевагу робочим місцям, що не вимагають високої професійної кваліфікації;

наявність нелегальної зовнішньої трудової міграції частини молоді;

відбувається деформація духовно-етичних цінностей, розмиваються моральні обмежувачі на шляху до досягнення особистого успіху.

Водночас українська молодь не відірвана від світу, від розвитку своєї країни й адекватна своєму часу. Значний контингент молоді займає активну позицію в суспільному житті країни, й у цілому вона досить затребувана на ринку праці, адаптована до сучасних соціально-економічних і політичних умов.

Пріоритетними заходами вдосконалення регулювання молодіжного сегмента, зокрема щодо розвитку його інноваційної складової на ринку праці, можна визначити такі:

активізація міської громади (громадських, благодійних, релігійних організацій) щодо підтримки в реалізації соціальних програм, проектів, заходів із метою підвищення потенціалу молоді;

забезпечувати бронювання робочих місць на підприємствах, в установах, організаціях міста для працевлаштування молоді, якій надається перше робоче місце;

розширити практику організації оплачуваних сезонних та громадських робіт, сприяти залученню до них старшокласників, учнів профтехучилищ, студентів вищих закладів освіти I-IV рівнів акредитації, а також підлітків, які опинились у кризовому стані та схильні до антигромадської поведінки. Також залучати до участі в оплачуваних громадських роботах молодих людей, які перебувають на обліку як безробітні;

проведення конкурсних заходів щодо бізнес-планів молодих підприємців та студентів вищих закладів освіти, удосконалити механізм їх проведення та впровадження кращих проектів в економіку держави. Активна організація молодіжних ярмарок вакансій за участю представників середніх спеціальних та вищих закладів освіти, підприємств і організацій різних форм власності;

залучати представників молодіжних громадських організацій, які мають відповідний рівень освіти, беруть активну участь у громадському житті та мають намір вступити на державну службу, до стажування в місцевих органах виконавчої влади, з наступним зарахуванням осіб, які виявили відповідний професійний рівень і ділові якості, до кадрового резерву цих органів, наданням рекомендацій до вступу до Української академії державного управління при Президентові України;

постійне висвітлення стану реалізації молодіжної політики в засобах масової інформації з метою забезпечення якісно нового рівня інформованості та обізнаності молодих фахівців регіону з життєво значущих питань.

Висновки. У цивілізованій державі молодому поколінню властиве не тільки поповнення виробничих сил, а належить провідна роль у динамічному розвитку інститутів суспільства з метою забезпечення інноваційного розвитку країни. Ретельне вивчення ціннісних орієнтацій молодіжного сегмента дає можливість визначити ступінь його адаптації до новітніх соціальних умов, а також розвитку його інноваційного потенціалу. При

цьому варто враховувати конструктивну і деструктивну спрямованість інноваційного потенціалу молоді. Саме тому всебічний та гармонійний розвиток молодіжного сегмента на ринку праці можливий за умови дотримання єдності та взаємодії таких його основних складових, як освіта, патріотичне виховання, фізичне виховання та спорт, культура та дозвілля, формування здорового способу життя, участь у громадському житті.

Література

1. Економічна активність населення України 2010 рік: [стат. зб.]. – К.: Державна служба Статистики України, 2011. – 207 с.
2. Економічна активність населення України 2012 рік: [стат. зб.]. – К.: Державна служба статистики України, 2013. – 204 с.
3. Інноваційна праця: діагностика проблем, важелі активізації: монографія / М.В. Семикіна, С.Р. Пасека та ін.; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. М.В. Семикіної. – Черкаси: ТОВ «МАКЛАУТ», 2012. – 320 с.
4. Інформаційно-аналітичний матеріал до парламентських слухань (20.11.2013 р.) на тему «Участь молоді у суспільному житті: економічна активність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lir.lg.ua/docs/kadri/mol.pdf>.
5. Колот А. Інноваційна праця та інтелектуальний капітал у системі факторів формування економіки знань / А. Колот // Україна: аспекти праці. – 2007. – № 4. – С. 6-7.
6. Молодь та молодіжна політика в Україні: соціально-демографічні аспекти / За ред. Е.М. Лібанової. – К.: Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2010. – 248 с.
7. Ринок праці в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
8. Статистичний щорічник Кіровоградської області за 2005 рік: [стат. зб.]. – Кіровоград: Головне управління статистики в Кіровоградській області, 2006. – 498 с.

9. Статистичний щорічник Кіровоградської області за 2007 рік: [стат. зб.]. – Кіровоград: Головне управління статистики в Кіровоградській області, 2008. – 512 с.

10. Статистичний щорічник Кіровоградської області за 2008 рік: [стат. зб.]. – Кіровоград: Головне управління статистики в Кіровоградській області, 2009. – 506 с.

11. Статистичний щорічник Кіровоградської області за 2009 рік: [стат. зб.]. – Кіровоград: Головне управління статистики в Кіровоградській області, 2010. – 520 с.

12. Статистичний щорічник Кіровоградської області за 2010 рік: [стат. зб.]. – Кіровоград: Головне управління статистики в Кіровоградській області, 2011. – 520 с.

13. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010 – 2020 роки в умовах глобалізаційних викликів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/article?art_id=47920.

Надійшла до редакції 05.12.2013 р.